

بسمه تعالی

ادله ی امامت امام علی علیه السلام از نظر شیعه

اکرم رضانی^۱

چکیده

امامت در دیدگاه شیعه، منصب الهی جانشینی پیامبر(ص)، در راهبری دینی و دنیایی امت اسلامی است. در قرآن کریم و در سنت نبوی برای اثبات امامت امام علی علیه السلام دلایل بی شماری وجود دارد که از جمله آنها ادله نقلی و عقلی است. اختلاف میان شیعه و اهل سنت در مورد مصداق امام می باشد نه اصل امامت. پژوهش حاضر با روش توصیفی به بیان مفهوم امامت و ارائه ادله عقلی و نقلی امامت پرداخته است، و به این نتایج دست یافته است که امامت امام علی علیه السلام علاوه بر آیات قرآن کریم در روایات نبوی به روشنی بیان شده است و همانگونه که آیات قرآن متضمن سخن خداوند بر ولایت امام علی علیه السلام هستند روایات نیز بیانگر این حقیقت هستند که پیامبر در زمان حیات خود بارها و به تعبیر گوناگون بر جانشینی امام علی(علیه السلام) تأکید کرده است.

کلید واژه ها: ادله ی عقلی، ادله نقلی، امامت، امام علی(ع).

۱- طلبه سطح ۲ مدرسه علمیه ام ابیها(سلام الله علیها)، دزفول

مقدمه

اصل امامت یک اصل مترقی شیعی است که به وسیله ی آن پیشرفت روحی و معنوی انسان تضمین شده است. شیعه معتقد است که آیات و روایات متعدد و متقنی بر امامت امام علی (ع) دلالت دارد و می گویند نصب امام از سوی خداوند امری ضروری است که می توان ضرورت آن را با توسل به ادله ی عقلی اثبات کرد و مهمترین استدلالی که در متون کلامی وجود دارد این است که نصب امام از سوی خداوند لطف است زیرا بی تردید حضور امام منصوب از جانب خدا در جامعه ی اسلامی زمینه را برای روی آوردن مردمان به اطاعت الهی و پرهیز از گناهان و معاصی آماده تر می کند و با استقرار عدالت در جامعه، مقدمات صلح و رستگاری امت فراهم تر می شود و از طرف دیگر به حکم عقل، لطف بر خداوند لازم است پس نصب امام بر خدا نیز لازم است. هدف از پژوهش حاضر است که با توجه به رحلت پیامبر(ص) و اتفاقات بعد از آن و غافل شدن از امامت امام علی(ع) ادله ای را که شیعه در این زمینه ارائه کرده است، بیان کند. از قدیمی ترین کتاب هایی که در مورد امامت امام علی(ع) نوشته شده است، کتاب الغدير از علامه امینی است که دلایل آن نقلی است. دلایل نقلی اثبات خلافت امام علی(ع) و اولاد معصومش در کتب شیعه به وفور یافت می شود تا جایی که کتاب الغدير فصل الخطاب تمامی منازعات اهل سنت با شیعه است. از دیگر آثار در این زمینه می توان به عباقرات فی مناقب الائمة الاطهار از علامه میرحامد چنین اشاره کرد که روش ایشان در زمینه امامت، روش استنتاج عقلی و نقلی از روایات و تجلیل محتوا است. همچنین کتاب فروغ ولایت از آیت الله شیخ جعفر سبحانی و امامت امام علی(ع) در سنجش خرد از آیت الله سیدعلی حسینی میلانی از دیگر آثار در این زمینه هستند. با توجه به اینکه ادله ی امامت امام علی(ع) یا عقلی بوده است یا نقلی. اما پژوهش حاضر ادله ی نقلی و عقلی را کنار هم آورده است که تا کنون ادله، این گونه به زبان ساده، بیان نشده است و همچنین در سایر آثار مطالب به صورت کتاب جمع آوری شده است اما در اینجا به صورت مقاله ی ساده و روان و مختصر بیان شده است که از جمله ی آثار مثبت آن،

دسترسی مخاطب به مطالب مورد نیاز با صرف وقت کمتری می باشد و مطالب در مقاله ی حاضر به صورت کتابخانه ای جمع آوری شده است که این مقاله دارای دو تیتراصلی است که عبارتند از ادله ی نقلی امامت امام علی(ع) و ادله ی عقلی امام علی (ع).

امامت در لغت و اصطلاح

امام واژه‌ای عربی و به معنای پیشوا و سرپرست و مقتدا است.^۱ راغب اصفهانی در این خصوص می‌نویسد: امام کسی است که به او اقتدا می‌شود چه شیء مورد اقتدا انسان باشد که به گفتار و کردارش اقتدا شود یا کتابی باشد یا شیء دیگری که این اقتدا حق و صواب باشد چه باطل و ناصواب.^۲ این واژه از نظر اصطلاحی معنای خاصی دارد که شیعه و سنی آن را بیان کرده‌اند با این تفاوت که در معنای کلی آن اتفاق نظر دارند اما اختلافشان در برخی جزئیات، مصداق، نوع برگزیده شدن و شئون امامت و اختیارات امام است. علمای بزرگ شیعه تعاریف گوناگونی را برای امامت و بیان کرده‌اند که از جمله آنها شیخ مفید است که گفته است: «الْعَمَّا هُوَ الَّذِي لَهُ الرَّئَاسَةُ الْعَامَّةُ فِي أُمُورِ الدِّينِ وَ الدُّنْيَا نِيَابَةٌ عَنِ النَّبِيِّ»^۳ (امام کسی است که دارای رهبری عمومی در امور دین و دنیا به صورت نیابت از پیامبر باشد)، همچنین سید مرتضی گفته است: «الْإِمَامُ الرَّئَاسَةُ عَامَةً فِي الدِّينِ بِالْإِصْلَاحِ لَا عَمَّنْ هُوَ فِي دَارِ التَّكْلِيفِ»^۴ (امامت رهبری عمومی در زمینه دین به صورت بلاصالحه است نه به صورت نیابت از کسی که در سرای تکلیف است). اما از نظر علمای سنی مثل سعدالدین تفتازانی و میرسید شریف جرجانی و سیف الدین آمدی این است که: «الْإِمَامَةُ رِيَاسَةٌ عَامَةٌ لِشَخْصٍ مِنَ الْأَشْخَاصِ»^۵. (امامت و ریاست عمومی است برای شخصی از اشخاص) و قاضی عضدالدین ایجی گفته است: «الْإِمَامَةُ خِلَافَةُ الرَّسُولِ فِي إِقَامَةِ الدِّينِ بِحَيْثُ يَحِبُّ اتِّبَاعَهُ عَلَى كَافَةِ الْأَمَةِ»^۶ (امامت، خلافت (جانشینی)، رسول است در اقامه دین، به گونه‌ای که واجب است

۱- ابن منظور، لسان العرب، ج ۱، ص ۲۱۴-۲۱۳.

۲- راغب اصفهانی، ابوالقاسم حسین بن محمد، مفردات الفاظ قرآن فی غریب القرآن، ص ۲۰.

۳- شیخ مفید، محمد بن نعمان، النکت الاعتقادیة، ص ۵۳.

۴- سید مرتضی، علی بن الحسین، رسائل الشریف المرتضی، ج ۲، ص ۲۶۴.

۵- تفتازانی، سعد الدین، شرح المقاصد، ج ۵، ص ۲۳۴.

۶- جرجانی، سید شریف، شرح المراقف، ج ۸، ص ۳۴۵.

تبعیت از او برای همه امت). از تعاریف گفته شده استفاده می شود که اولاً متکلمین چه شیعه و چه سنی بر سر تعریف امامت اختلاف نظر عمده ندارند و در محورهای اصلی اتفاق نظر دارند، ثانیاً امامت اصطلاحی متکلمین دارای مشخصات زیر است:

۱. امامت ریاست عمومی بر جمیع امت است نه بر محدوده جغرافیایی خاص.
۲. متعلق امامت امام امور دین و دنیا بوده، منحصر به دین تنها یا دنیایی تنها نیست.
۳. امام خلیفه و جانشین رسول الله می باشد هم در امور دینی و هم در امور دنیوی.

فلسفه ی امامت

تحلیل اول برای فلسفه امامت این است که امام انسان ها را به سوی رشد حقیقی رهنمون می کند و انسان برای شکوفایی استعدادهای فراوان و شگرفی که دارد به برنامه دقیق و حساب شده نیازمند است عقل انسان با یک محاسبه ساده به این نتیجه می رسد که هر کس نمی تواند چنین برنامه ای را برای انسان ارائه کند و حتی تحقیقات هزار ساله توان ارائه چنین برنامه جامع و دقیقی را ندارند چرا که هم استعدادهای انسان بی نهایت است و هم مجموعه عوالم خلقت فراوان و مسیر^۱ رشد و حرکت دنیا و آخرت را شامل می شود. تحلیل دوم برای فلسفه امامت این است که امام الگوی عملی برای انسانیت و هدایت است و برای تربیت و رشد انسان تنها علم و آگاهی و برنامه کافی نیست بلکه ارائه الگو و شاخص رشد و ترقی انسانها را بیشتر راهنمایی می کند. بدینسان علاوه بر آگاهی حاصل از وحی مربی و الگوی انسانی نیز لازم است تا در جان آدمی آن نفوذ کند و اعتماد آنان را به خویش برانگیزد و شاخص تشخیص حق از باطل باشد و راهنمای انسان ها به سوی سعادت گردد که بعثت انبیا و سپس جانشینی اولیا(امامان) چنین فایده بزرگی برای بشریت دارد.^۲

۱- سایت www.rajaneews.com

۲- همان.

۷. قاعده امکان اشرف: طبق داده های قطعی فلسفی روند آفرینش به گونه ای است که از وجود اشرف آغاز می شود و به ترتیب به وجود شریف، خسیس و اخس می رسد. پس هرگاه در نظام خلقت، افراد شریف، خسیس یا اخس مشاهده شوند، قطعاً وجود اشرف موجود خواهد بود.^۱

مسلم است که وجود حجت و اولیا الهی در مراتب اشرف قرار دارند پس تا مادامی که یک فرد از انسانهای عادی باشد، حجت الهی وجود دارد.

۸. برهان واسطه فیض: طبق داده های دانش فلسفه، خداوند در نهایت تنزه و تقدس است به عالم مادی در نهایت تسفل و تکدر. لذا میان این دو واسطه ای لازم است تا قابلیت عالم مادی را برای دریافت فیض بالا ببرند. پس در روند خلقت و تداوم آن واسطه ای نیاز است که دارای دو جنبه خدایی و دنیای باشد تا بتواند ایفای وظیفه کند، چنین موجودی همان خلیفه الله و امام است.^۲

۹. برهان انسان کامل: اسما و صفات خداوند تجلی دارند و لذا هر کدام مجلی و مظهری می خواهند. عوالم هستی چون عالم عقل، مثال، طبیعت و ... هر کدام در حد توان آیینه و مظهر این صفات اند. در میان اسماء الهی، الله، اسم جامع است و بر همین اساس مظهر جامعی می خواهد و در این میان تنها انسان کامل است که به خاطر جامعیت عقل و طبیعت در او آینه اسم «الله» است و از آنجا که اسم اعظم الله خلیفه و واسطه فیض الهی به دیگر از اسما و صفات است، انسان کامل نیست که مظهر آن اسم است مقام خلافت و امامت را دارد.^۳

۱- همان.

۲- سایت www.iribnews.ir

۳- همان.

نتیجه گیری

امامت در دیدگاه شیعه، منصب الهی جانشینی پیامبر(ص)، در راهبری دینی و دنیوی امت اسلامی است و امام انسانی معصوم و برخوردار از علوم خدادادی است که از سوی خدا و پیامبرش به این مقام برگزیده و به مردم معرفی می شود تا پس از پیامبر، عهده دار تداوم وظایف او به جز مسئولیت دریافت و ابلاغ وحی گردد. لذا با توجه به این که بحث امامت بحثی صرفاً تاریخی نیست و از ابعاد کلامی و اعتقادی برخوردار است، پس بر هر مسلمانی لازم است علاوه بر تحقیق در زمینه ی خدانشناسی و معاد، در مبحث امامت نیز تحقیق کند. بنابراین نتایج به دست آمده از مقاله ی حاضر که با عنوان «ادله ی امامت امام علی علیه السلام از نظر شیعه» تدوین شده به شرح ذیل است: امامت امام علی (ع) علاوه بر آیات قرآن کریم، در روایات نبوی نیز به روشنی بیان شده است و همان گونه که آیات قرآن متضمن نصّ خداوند بر ولایت علی(ع) هستند، این روایات(نبوی) نیز بیانگر نصّ پیامبر هستند و به روشنی این حقیقت را آشکار می سازند که پیامبر گرامی اسلام در زمان حیات خود بارها و به تعبیر گوناگون بر وصایت و جانشینی امام علی(ع) تأکید کرده اند به گونه ای که هیچ شک و تردیدی برای کسی که از سر انصاف جوای حقیقت باشد باقی نمانده است.

منابع و مأخذ

فهرست کتابها

۱. قرآن کریم
۲. امینی، عبدالحسین، الغدير، محمدتقی واحدی، ج ۱، چاپ اول، تهران، انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی، سال ۱۳۸۶.
۳. تفتازانی، سعد الدین، شرح المقاصد، عمیره، عبدالرحمن، ج ۵، بیروت، عالم الکتب للطباعة و النشر و التوزيع، سال ۱۳۷۷.
۴. جرجانی، سید شریف، شرح المواقف، ج ۸، چاپ اول، قم، انتشارات الشریف الرضی، سال ۱۳۲۵.ق.
۵. راغب اصفهانی، ابوالقاسم حسین بن محمد، مفردات الفاظ قرآن فی غریب القرآن، چاپ اول، انتشارات صادق، سال ۱۳۸۷.
۶. سید مرتضی، علی بن الحسین، رسائل الشریف المرتضی، ج ۲، انتشارات دار القرآن الکریم، چاپ اول، سال ۱۳۶۴.
۷. سعیدی مهر، محمد، آموزش کلام اسلامی، ج ۲، چاپ ۲۴، قم، انتشارات کتاب طه، سال ۱۳۹۶.
۸. سبزواری، ملاهادی، شرح المنظومه، تعلیقه استاد حسن زاده، قسم الحکمه، ج ۲، چاپ اول.
۹. طباطبائی، سید محمدحسین، نهایه الحکمه، چاپ ۱۸، قم، انتشارات الجماعه المدرسین قم، موسسه النشر الاسلامی، سال ۱۳۸۲.
۱۰. طوسی، محمد بن حسن، الامالی، ج ۱، چاپ اول، قم، انتشارات اندیشه هادی، سال ۱۳۸۸.

۱۱. قرائتی، محسن، تفسیر نور، انتشارات مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن، تهران، چاپ ۱۱، سال ۱۳۸۳.
۱۲. کلینی، محمد بن یعقوب، غفاری، علی اکبر، ج ۱، چاپ ۴، تهران، انتشارات دار الکتب الاسلامی، سال ۱۴۰۷ ق.
۱۳. مفید، محمد بن نعمان، النکت الاعتقادیه، مختاری، رضا، المؤتمر العالمی لألفیه الشیخ المفید، قم، ج ۱، چاپ اول، سال ۱۴۱۳ ق.
۱۴. مکرّم، محمد ابن منظور، چاپ اول، بیروت، لبنان، انتشارات دارالفکر للطباعة، والنشر و التوزیع.
۱۵. محمدی ری شهری، محمد، دانش نامه ی امیرالمومنین، ج ۲، چاپ پنجم، قم، سازمان چاپ و نشر دارالحديث، سال ۱۳۹۴.
۱۶. مصباح یزدی، محمدتقی، در پرتو ولایت، چاپ ششم، قم، انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، سال ۱۳۹۴.

فهرست مقالات

۱. صابریان، علیرضا: خواجه پور، روزیتا، امامت حضرت علی(ع) از دیدگاه احادیث شیعی و سنی، نشریه ی مطالعات علوم سیاسی، سمنان، شماره ۴، زمستان ۱۳۹۶.
۲. قدردان قراملکی، محمدحسن، امامت علی(ع) و توجه های مخالفان، نشریه ی قبسات، شماره ۴۵، پاییز ۱۳۸۶.
۳. محسن بیگی، علی: طبیبی، علیرضا: تیموری، محمد، واکاوی دلالت حدیث غدیر بر امامت امام علی (ع) از دیدگاه علامه میرحامد حسین در کتاب عبقات الانوار، نشریه امامت پژوهی، شماره ۱۹، بهار و تابستان ۱۳۹۵.

* نرم افزار جامع الاحادیث

سایت ها

۱. سایت www.rajaneews.com

۲. سایت www.mehrnews.com

۳. سایت www.ibrahimamini.com

۴. سایت www.iribnews.ir